КИЇНСЬКА ТЕРИТОРІАЛЬНА ГРОМАДА В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ УСНОІСТОРИЧНИХ ДЖЕРЕЛ)

УДК 94(477.51-074):355.01

Тамара ДОРОХІНА
кандидатка історичних наук, доцентка,
Національний університет
«Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка
(м. Чернігів, Україна),
e-mail: tamara-turenok@ukr.net
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-9936-6226

Олександр КОВАЛЕНКО
кандидат історичних наук, професор,
Національний університет
«Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка
(м. Чернігів, Україна),
e-mail: olexkov@ukr.net
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-8382-0159

Анотація. *Мета публікації* полягає у відтворенні перебігу подій у Київській територіальній громаді Чернігівського району Чернігівської області під час повномасштабної російської агресії в лютому – квітні 2022 року на підставі свідчень місцевих мешканців. *Методологічну основу дослідження* становить сукупність загальнонаукових і конкретно-історичних принципів і методів, провідну роль серед яких відіграло практичне використання можливостей та інструментарію усної історії. *Практичне значення* полягає у фіксації, накопиченні й первинному узагальненні фактичного матеріалу, що може бути використаний при формуванні джерельної бази та історіографічного підґрунтя для написання узагальнюючих праць з історії російсько-української війни. У публікації *відтворено* в хронологічній послідовності перебіг подій у населених пунктах Київської територіальної громади в умовах російської агресії в лютому – квітні 2022 року. На прикладі тимчасово окупованого с. Шестовиця *виявлено* елементи російської політики, пропагандистської обробки й залякування мирного населення, пограбування майна, мародерства тощо. *Встановлено*, що російська окупація завдала збитків виробничій та соціально-культурній інфраструктурі села, господарствам місцевих

жителів. Спираючись на відповіді респондентів, *з'ясовано* стратегію «виживання» мешканців громади в умовах окупації та ізоляції на початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну, їх патріотичне піднесення, згуртованість та взаємопідтримку. Здобутий фактичний матеріал може бути *корисним* при написанні узагальнюючих праць з історії російсько-української війни.

Ключові слова: російсько-українська війна, Чернігівщина, Київська територіальна громада, тимчасова окупація, усноісторичні опитування.

Російська агресія внесла суттєві корективи в програму етнографічної практики студентів Навчально-наукового інституту історії та соціогуманітарних дисциплін імені О. М. Лазаревського Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. До вибору напряму дослідження студентів-практикантів долучився завідувач відділу воєнно-історичних досліджень Інституту історії України НАН України, член-кореспондент НАН України, доктор історичних наук, професор О. Лисенко. Опитування респондентів уже третій рік поспіль присвячені темі «Повсякденне життя населення Чернігівщини в умовах повномасштабного російського вторгнення в Україну».

Під час етнографічної практики влітку 2024 р. тривало збирання свідчень очевидців про їхній емоційно-психологічний стан, особливості поведінки в складних умовах окупації або ізоляції, реагування на вжиті окупантами заходи, дезінформацію та фейкові повідомлення, оцінку діяльності місцевої влади в перші місяці війни, а також зміни усталених поглядів, ціннісних орієнтирів загалом.

Головна увага влітку 2024 р. була приділена населеним пунктам Київської сільської територіальної громади, створеної 10 серпня 2018 р. До її складу ввійшли шість сіл: Гущин, Жавинка, Київка, Павлівка, Трисвятська Слобода та Шестовиця. Старостинські округи організовані в Шестовиці та Трисвятській Слободі. Населені пункти громади були достатньо доглянутими, майже всі села, крім Шестовиці, можна вважати передмістями Чернігова.

Повномасштабне російське вторгнення в Україну, яке розпочалося о 3:40 24 лютого 2022 р., зруйнувало плани та мрії українців. Російські війська вдерлися до України поблизу Харкова, Херсона, Чернігова, Сум, увійшовши з Росії, Білорусі й тимчасово окупованого Криму.

Опір українців на Чернігівщині – військових і місцевих жителів – зламав плани ворога. Через Чернігівщину війська РФ планували швидко дістатися столиці України. Автошлях Нові Яриловичі – Чернігів – Київ мав стати основною логістичною артерією. Проте ворогу не вдалося ні залізницею, ні автошляхами через р. Десну просунутися до Києва. З початку повномасштабної війни на Чернігівщині було зруйновано 27 мостів і шляхопроводів. 6 березня 2023 р. Указом Президента України Чернігову присвоєно почесну відзнаку «Місто-герой України».

Один зі шляхів, яким рухалися російські війська з боку Білорусі, пролягав через Добрянку, Городню в напрямку Ріпок, Михайло-Коцюбинського, Шестовиці. 24 лютого близько 4-ї години голова Чернігівської ОДА В'ячеслав Чаус повідомив керівників територіальних громад Чернігівської області про початок повномасштабного вторгнення росіян в Україну [2]. Голова Київської територіальної громади Андрій Головач близько 8-ї години зібрав нараду, щоб вибудувати план першочергових заходів. Першим рішенням стало скасування занять у Трисвятськослобідському та Київському ліцеях. Пізніше нарада відбулася в Київському ліцеї, де зібралися керівники та працівники ліцею, ДНЗ «Малятко», сільської ради. Присутні розподілили між собою вулиці села, мешканців яких мали попередити про початок російської агресії та про прибуття чоловіків до сільради, звідки їх направлять до військкомату. Голова громади в телефонному режимі провів нараду зі старостами округів. У перші дні російської агресії ЗСУ зайшли до сіл Київка та Шестовиця, місцеві чоловіки у свою чергу допомагали військовим – пиляли дерева, перекривали шляхи, копали окопи. Усі мешканці громади долучилися до організації харчування військових. 25–26 лютого відбулася роздача зброї чоловікам, які розпочали чергування на вулицях Павлівки, Трисвятської Слободи, Київки. У Київському ліцеї було облаштовано воєнний штаб [2].

До с. Шестовиця ворог зайшов 28 лютого. Окупувавши Шестовицю та захопивши місцевий аеродром, росіяни звідти обстрілювали Чернігів і навколишні села й намагалися облаштувати понтонну переправу через р. Десну. Староста Шестовицького старостинського округу Сергій Медведєв зателефонував голові громади, попередив про окупацію і про те, що він залишається з односельцями. У подальшому староста, по можливості, телефонував голові громади й інформував про події в селі.

Села Київської сільської громади піддавалися багаторазовим обстрілам. Респондентка пані Ірина розповіла: «Ми великою родиною жили у приватному будинку в Київці. Накануні 28-го весь город був "усіяний" воронами... Їх, здавалося, було тисячі. А 28 лютого о 13 годині пролунали вибухи. Будинок повністю був зруйнований. Ми усі ховалися у підвалі, двері з підвалу заблокувало уламками... Дякуємо сусіду, який врятував нас, відкривши двері» [4].

28 лютого с. Київка було обстріляне касетними боєприпасами, що заборонені міжнародними угодами. Це призвело до руйнування водопроводу й газогону, зникли також електроенергія та зв'язок. Серед загиблих були троє поліцейських, один з яких працював останній день перед виходом на пенсію. Місцеві чоловіки збирали по селу трупи та відвозили до моргу Чернігова, пораненим надавала допомогу медпрацівниця фельдшерсько-акушерського пункту Світлана Ворона в підвалі ліцею: «Швидка медична допомога не приїжджала, не встигала. Коли в Чернігові не стало місць у морзі, почали ховати людей у дворі або городі» [2].

З 28 лютого щодня були прильоти по населених пунктах. «З Шестовиці найбільше закидали у Чернігів та Іванівку» [2].

Загалом у Київській громаді повністю зруйновано майже 80 будинків, а понад 1500 осель зазнали пошкоджень через обстріли. Після пошкодження інфраструктури люди готували їжу на подвір'ях, розпалюючи вогнища.

Керувати всіма заходами у громаді продовжував Андрій Головач. До ліцею завезли генератори, і всі мешканці отримали можливість заряджати свої телефони. Гуманітарну допомогу для жителів села та продукти для військових також доставляли в ліцей. Їжу військовим готувала вдома Світлана Самойлова, пізніше – на примітивно зробленій на подвір'ї грубці. Готову їжу для військових забирав і доставляв на своєму авто учитель Володимир Лисенко (містянам було заборонено заходити на територію ліцею). Аліна Рудник, Наталія Дятлова та Наталія Савченко роздавали їжу військовим та розподіляли гуманітарну допомогу серед мешканців села [3].

Усі опитані жителі територіальної громади розповідали про взаємодопомогу та згуртованість односельців, про долучення чоловіків до забезпечення хлібом і гуманітарною допомогою населення. Тричі на тиждень Сергій Ворона, Михайло Соколенко, Сергій Скрипка, Андрій Головач виїжджали в Чернігів за медикаментами, хлібом, гуманітарною допомогою та продуктами. Місцеві аграрії надавали для бартерного обміну в місті зерно і пшоно. Гуманітарну допомогу розвозили по дворах, щоб уникнути скупчення людей в одному місці.

Голова сільської громади домовився про доставку пенсій населенню. Разом з озброєними місцевими чоловіками забирали працівницю «Укрпошти» в Чернігові й розвозили гроші людям. «15 хлопців контролювали участки в'їзду в село. Відповідальним був призначений Валерій Омельяненко. Крім цього, хлопці ходили у розвідку» [2].

Після 28 лютого близько половини мешканців громади виїхали. Ховалися від бомбардування в Троїцько-Іллінському монастирі в Чернігові, виїжджали на захід країни тощо. Проте важливо зазначити, що до с. Київка водночас заїхало багато переселенців [2].

Пані Людмила згадала про «...останні три прильоти 1 квітня 2022 р. Вибухи були такої сили, що здалося, з тіла вилетіла душа. Про радість від залишення ворогом нашої території, їхній відхід можна тільки зі сльозами згадувати чи розповідати» [3]. Голова громади також зазначив, що «1 квітня лупили куди попало... Вони виходили!» [2]. Наступного дня привезли продукти у с. Шестовиця. Допомагала керманичу громади депутатка сільради Тетяна Мовчан: «Люди у селі були дуже знервовані, стомлені...» [2].

Після відходу російських військ голова громади розпочав коригувати зарплату людей (коштів не вистачало). Збирали дані про пошкоджені будівлі та інфраструктуру. Першими приїхали відновлювати господарство громади газовики та працівники РЕС.

З літа 2022 р. розпочалося налагодження роботи з усіма селами Київської територіальної громади. 1 вересня 2022 р. Київка та Трисвятська Слобода відкрили ліцеї для навчання. «Слободинська школа була в кращих умовах, вона менше пошкоджена» [2]. На сьогодні обидва ліцеї знаходяться в ідеальному стані – відремонтовані та оздоблені.

Приємно констатувати той факт, що, відвідуючи села Київської територіальної громади, ми зустрічали людей, які щиро вірять у перемогу України, налагоджують своє життя у воєнних умовах, дбають про рідних, близьких та односельців. Ніхто з опитаних не знає випадків колабораціонізму з боку односельців.

Ставлення мешканців до виходу Церкви з-під влади московського патріархату складно коментувати, оскільки більшість респондентів були стриманими щодо цього питання. Однак відповідь «так» надала більшість опитаних. Пані Людмила, відповідаючи на це питання, зазначила, що «загиблих героїв ми відспівуємо у Катеринінській церкві Чернігова» [3], тому що в с. Київка Свято-Миколаївський храм Московського патріархату. Найбільш принципово це питання стоїть у с. Шестовиця: «Місцеві парафіяни вже одноголосно проголосували за перехід до Православної Церкви України» [1].

Багато респондентів відзначили допомогу та підтримку з боку місцевої влади, зокрема голови територіальної громади Андрія Головача. Відновленню населених пунктів приділяється достатньо уваги: «У які запропоновані програми можливо зайти – заходить» [4].

На сайті Київської територіальної громади регулярно повідомляється про роботи й заходи, які організовуються та проводяться в селах громади, представляються партнери й донори з відновлення інфраструктури, установ і закладів громади. Також пропонуються різні консультації, поради та інформаційні повідомлення про перебіг подій [5].

Отже, усноісторичні дослідження є важливою складовою історичної пам'яті нашого народу. Зібрані в Київській територіальній громаді матеріали поповнять джерельну базу з історії російсько-української війни на Чернігівщині та в Україні загалом.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Осипчук Яна, студентка 32 групи Навчально-наукового інституту історії та соціогуманітарних дисциплін імені О. М. Лазаревського. Звіт з етнографічної практики. 2024.
2. Респондент Головач А. С., голова Київської територіальної громади, с. Київка.
3. Респондентка Лисенко Л. С., заступниця директорки Київського ліцею імені Костянтина Светенка з виховної роботи, с. Київка.
4. Респондентка Полулях І. Г., учителька Київського ліцею імені Костянтина Светенка, с. Київка.
5. Сайт Київської територіальної громади. URL : https://kyinska-gromada.gov.ua/news/1738160598/ (дата звернення: 06.06.2025).

Tamara DOROKHINA
Candidate of Historical Sciences, Associate Professor,
National University
"Chernihiv Collegium"
Named after T. G. Shevchenko
(Chernihiv, Ukraine),
e-mail: tamara-turenok@ukr.net
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-9936-6226

Oleksandr KOVALENKO
Candidate of Historical Sciences, Professor,
National University
"Chernihiv Collegium"
Named after T. G. Shevchenko
(Chernihiv, Ukraine),
e-mail: olexkov@ukr.net
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-8382-0159

KYINKA TERRITORIAL COMMUNITY IN THE CONTEXT OF RUSSIAN AGGRESSION (BASED ON ORAL HISTORY SOURCES)

Abstract. The purpose of the publication is to recreate the course of events in the Kyinska territorial community of Chernihiv district, Chernihiv region, during the full-scale Russian aggression in February – April 2022, based on the testimonies of local residents. The methodological basis of the study is a set of general scientific and specific historical principles and methods, the leading role among which was played by the practical use of the possibilities and tools of oral history. The practical significance of the work lies in the recording, accumulation, and initial generalization of factual material that can be used to form a source base and historiographical basis for writing generalized works on the history of the Russian-Ukrainian war. The publication reproduces in chronological sequence the course of events in the settlements of the Kyinka territorial community in the context of Russian aggression in February – April 2022. On the example of the temporarily occupied village of Shestovytsi, elements of Russian policy, propaganda processing and intimidation of civilians, looting, looting, etc. are revealed. It was established that the Russian occupation has caused damage to the production, social and cultural infrastructure of the village, as well as to the house. Based on the responses of the community respondents, the article reveals the strategy of "survival" of the community residents under occupation and isolation at the beginning of Russia's full-scale invasion of Ukraine, their patriotic rise, cohesion and mutual support. The obtained factual material can be used to form a source base for generalizing works on the history of the Russian-Ukrainian war.

Keywords: Russian-Ukrainian war, Chernihiv region, Kyinska territorial community, temporary occupation, oral history surveys.